

Agresja dzieci i młodzieży – uwarunkowania, wpływ rodziny i szkoły na powstawanie zachowań agresywnych.

Problem zachowań agresywnych wśród dzieci i młodzieży i wprost lawinowego ich narastania w ostatnich latach, budzi niepokój wśród psychologów, socjologów, pedagogów i rodziców. Coraz częściej informowani jesteśmy przez media, wychowawców i same dzieci o coraz bardziej bezwzględnych formach stosowania przemocy przez młodych ludzi, wciąż też przeciwdziałamy raczej skutkom, a nie przyczynom agresji, co jest efektem bezsilności wobec tego zjawiska. Należałoby więc najpierw zgłębić uwarunkowania jakie sprzyjają zachowaniom nieakceptowanym społecznie i zastanowić się nad tym, co powoduje, że w niektórych narasta tak wielki gniew, że są skłonni wyrządzić krzywdę drugiemu człowiekowi.

Na człowieka w ciągu całego jego życia działa wiele czynników, nakłada się wiele doświadczeń powodujących wykształcenie się określonego sposobu postępowania, w tym również agresywności. Kontakty z najbliższymi osobami z otoczenia odgrywają istotną rolę w kształtowaniu osobowości człowieka. Pierwszym i najbliższym środowiskiem dziecka jest rodzina, drugim zaś szkoła. Tak więc nasuwa się wniosek, że to my sami – rodzice i nauczyciele – w znacznej mierze jesteśmy odpowiedzialni, za to jakie normy i wartości są dla dziecka ważne i jak zachowuje się ono w kontaktach interpersonalnych.

Uwarunkowania rodzinne.

Dzieci, które czują się w swoich rodzinach bezpieczne, potrzebne i akceptowane, zdecydowanie lepiej radzą sobie z emocjami. Otoczone rozsądną, czujną konsekwentną, a jednocześnie i wyrozumiałą miłością, mało mają powodów do wrogości i agresji. Uciekają się do niej wtedy, gdy ich życie pełne jest rozterek a ich kontakty uczuciowe z rodzicami są zaburzone, wskutek czego dominującymi uczuciami w relacjach domowych jest z ich strony poczucie osamotnienia. Część z tych dzieci zachowuje się biernie, apatycznie, mając wewnętrzne poczucie krzywdy, część z kolei chcąc zwrócić na siebie uwagę (niejednokrotnie będąc też świadkami agresywnych zachowań rodziców wobec siebie), uczy się stosowania

przemocy jako metody rozwiązywania problemów. Wydaje się więc, że dzieci przejawiają agresję z dwóch powodów:

- a) bo zachowanie takie przynosi im korzyść – skupiają na sobie uwagę i najczęściej dostają nagrodę w postaci akceptacji grupy wyznającej podobne wartości,
- b) bo naśladują zachowania agresywne, jako zachowania wzorcowe wskutek oglądania przemocy na co dzień - w domu, szkole i telewizji.

Jeśli ze strony dorosłych spotka się to z tolerancją, przemilczeniem lub aprobatą, poziom agresji wobec innych będzie narastał. Tolerowanie agresji wzmacnia ten sposób zachowania. Postawa nadmiernej akceptacji zniekształca osobowość dziecka powodując, że staje się ono zarozumiałe, zbyt pewne siebie i mało odporne psychicznie, skłonne do reakcji wybuchowych w przypadku natrafienia na najmniejszą trudność. Podobnie dzieje się przy stosowaniu surowych kar fizycznych w połączeniu z brakiem serdeczności, czyli reagując agresją na agresję. Klimat zastraszenia i stosowania kar formuje u dzieci nieufność do ludzi, egoizm, wywołuje zanik uczuć życzliwych, opiekuńczych w stosunku do rówieśników. Bezpośrednią reakcją na zachowania krzywdzące jest wzrost agresywności, emocjonalna labilność, nieumiejętność wchodzenia w relacje interpersonalne, wrogość do otoczenia. Badania naukowe wykazują, że umiar i wyraźnie określone granice konsekwentnie przestrzeganej dyscypliny są lepsze, niż nadmierny rygor, lub zbyt duża pobłażliwość. W podsumowaniu można stwierdzić, że usunięcie przyczyn agresji w istotnym stopniu, leży w mocy rodziców. Wychowanie odbywa się w rodzinie i nic rodziny nie zastąpi, dlatego z jej strony niezmiernie ważna jest mądrość w rozumieniu i zaspokajaniu potrzeb dziecka – szacunek dla jego praw niweluje pojawiające się negatywne formy zachowania.

Uwarunkowania szkolne.

Innymi ważnymi dorosłymi, mającymi wpływ na agresywne zachowania u dzieci są nauczyciele. Ich rola polega na stworzeniu bezpiecznej atmosfery klasowej, w której uczniowie mogliby przedstawić swoje oczekiwania, nawiązać między sobą prawidłowe relacje..Nauczyciel wywiera olbrzymi wpływ na formowanie się zasad i norm klasowych – daje ich przykład własnym postępowaniem. Jeśli

będzie podchodził do jednego z uczniów z lekceważeniem i publicznie wyśmiewał popełniane przez niego błędy inni uczniowie to powielą, wyciągając wniosek, że skoro wolno nauczycielowi, to i im. Jeśli nauczyciel dopuści do ostrej rywalizacji, to między uczniami zaczną narastać sytuacje konfliktowe, jeśli sklasyfikuje kogoś jako nieuka, uczniowie sklasyfikują go w tej samej grupie. Klasa w której nie będą przestrzegane normy i zasady, gdzie do głosu dochodzić będą najsilniejsi, będzie poszukiwała jednostki najsłabszej – „kozła ofiarnego”, na którym wyładowuje swoją agresję i odreauguje frustrację. Najczęstszymi niedostatkami nauczycieli są: brak umiejętności rozwiązywania sytuacji problemowych, niewłaściwe komunikowanie się z uczniami, oraz nieumiejętność radzenia sobie ze swoimi własnymi emocjami w sytuacjach trudnych (reagowanie krzykiem, złością, okazywaniem bezsilności). Współczesna szkoła jest nastawiona bardziej na uczenie, a nie na wychowanie, system edukacyjny zaś nie ułatwia młodemu człowiekowi znalezienia drogi w życiu. Szczególnie dotyczy to uczniów mniej uzdolnionych, którzy już na etapie nauczania podstawowego nabierają przekonania o niższej wartości własnej, tak jakby godność człowieka wynikała z jego encyklopedycznej wiedzy. Nie mogąc sprostać wymaganiom, pozostając w tyle za klasą, dorastający chłopcy i dziewczęta zaczynają poszukiwać drogi zdobycia uznania i tak popadają w alkoholizm, narkomanię, stosują przemoc.

Przejawy agresji.

Mówi się coraz częściej o deprawacji młodzieży, rzadziej natomiast wspomina się o zaniedbaniu dorosłych, którzy do tej deprawacji dopuścili. Aby przeciwdziałać agresji niezmiernie ważna jest świadomość jej przejawów. Agresją nazywamy takie zachowanie, które jest zwrócone przeciwko innym osobom, sobie samemu lub przedmiotom i działające na ich szkodę. Agresja może przybierać formę fizycznego, bezpośredniego ataku na drugą osobę (bicie, kopanie, ranienie), lub też wyrażać się ubliżaniem, obrażaniem, wyśmiewaniem, wyzywaniem (agresja słowna). Agresora cechuje mała samokontrola i tendencja do zachowań agresywnych wówczas, gdy nie może poradzić sobie z własnym strachem, bądź stresem, przeżyciami osobistymi. Potencjalni agresorzy zazwyczaj są aktywni i energiczni, starają się zapanować nad otoczeniem i podporządkować sobie wszystkich. Władza nad innymi daje im satysfakcję. Często pochodzą z rodzin, w których występują takie negatywne

zjawiska, jak alkoholizm, przestępstwa, przemoc – z domów w których rodzice nie mają stabilnych wzorców zachowań i nie zaspokajają potrzeb dzieci, zarówno tych psychicznych jak i fizycznych. Potrzeby te dzieci starają zaspokoić sobie same, poprzez prestiż otoczenia i korzyści materialne, jakie czerpią z przemocy – dość wcześnie prezentują zachowania antyspołeczne (wandalizm, kradzieże, picie alkoholu). Jednocześnie cechuje je łatwość nawiązywania kontaktów w środowisku, potrafią się wybronić w trudnej sytuacji, są bardzo biegłe w udawaniu, bezkrytyczne wobec swojego postępowania – brak im poczucia wstydu i winy. Są zadowolone z własnych zachowań i systematycznie dokuczają innym (wyśmiewają ośmieszają, przezywają, poszturchują) kierując swoją agresję zwłaszcza na słabych i bezbronnych.

W jaki sposób możemy zapobiegać agresji i jak sobie mamy z nią radzić jeśli już stanie się faktem?

Najważniejszym elementem profilaktyki agresji jest edukacja społeczna w szerokim pojęciu i to edukacja skierowana nie wyłącznie do młodzieży, ale i do osób dorosłych, mających częsty kontakt z młodymi ludźmi, a przez to wywierających znaczny wpływ na kształtowanie ich osobowości. To my – rodzice, nauczyciele i wychowawcy – kreując własną osobowość i doskonaląc swoje kompetencje interpersonalne, będziemy mogli i potrafili przekazać naszym podopiecznym prawidłowe wzorce zachowań i rozwijać w nich takie umiejętności, które pozwolą im funkcjonować w społeczeństwie, zgodnie z przyjętymi normami. Wśród tych umiejętności niezwykle ważny jest autentyzm w wyrażaniu myśli i poglądów, oraz akceptacja siebie i innych, dostrzeganie swoich potrzeb, ale też i potrzeb drugiego człowieka, nauczenie się zachowań asertywnych czyli dbania o swoje prawa z równoległym respektowaniem praw drugiego człowieka. Kolejnymi ważnymi umiejętnościami są:

- umiejętność współpracy w grupie,
- sztuka rozwiązywania konfliktów i prowadzenia negocjacji,
- zdolność do aktywnego słuchania,
- umiejętność radzenia sobie ze stresem, przewyciężaniem lęków i obaw,
- panowanie nad swoimi emocjami.

Wspierający w wykształcaniu powyższych umiejętności będzie udział młodych ludzi w zajęciach warsztatowych i treningach interpersonalnych. Treningi (np. trening kontroli złości, trening empatii) są również właściwą interwencją wtedy, gdy dochodzi już do działań afektywnych, a przejawy agresji są widoczne. Jedną z teorii (teoria behawioralna) mówi, że agresja jest wyuczona i można ją wyeliminować opierając się na tej samej zasadzie – trzeba dziecko jej oduczyć i nauczyć zachowań akceptowanych społecznie. Te zaś zawsze powinny być dostrzegane i wzmacniane poprzez nagradzanie, dające dziecku odczuć radość i satysfakcję ze swojej postawy. Umiejętność pozytywnego zachowania i świadomość korzyści jakie się z nim wiążą, automatycznie stawia młodego człowieka przed dokonaniem wyboru, przed zadaniem sobie pytania – „czy warto pogłębiać swoje problemy, czy może pójść drogą która je omija?”. Wobec agresji nigdy i w żadnym wypadku nie możemy pozostać bierni, zawsze musimy reagować, jasno dając agresorowi do zrozumienia, że jego zachowanie jest naganne i że musi ponieść jego konsekwencje.

My ze swojej strony pamiętać musimy, że nikt nie rodzi się agresywny. Każdego człowieka kształtuje dom rodzinny i inne osoby, blisko z nim związane.

Bibliografia:

- Grochocińska R., Dziecko wobec przemocy w domu rodzinnym. Edukacja i dialog, 1/98
Surzykiewicz J., Agresja i przemoc w szkole. Uwarunkowania socjoekologiczne. CMPP – P MEN
Warszawa 2000.
Rauschburg. J., Lęk, gniew, agresja, WSiP Warszawa 1980.
Wójcik D., Środowisko rodzinne, a poziom agresywności młodzieży przestępczej i nieprzestępczej.
PWN Warszawa 1977